

**Χτίζοντας δομές διαπολιτισμικής
ενδυνάμωσης στα σχολεία και τις
τάξεις μας.**

Δρ Χριστίνα Χατζησωτηρίου

***Ανώτερη Λειτουργός, Γραφείο Επιτρόπου Προστασίας των
Δικαιωμάτων του Παιδιού.***

Στόχος εργαστηρίου

Το εργαστήριο βασίζεται στις αρχές της **Κριτικής Διαπολιτισμικής Παιδαγωγικής** και της **Αντιρατσιστικής Εκπαίδευσης** και στοχεύει:

- ❖ στην αναγνώριση του ρευστού και λανθάνοντος ρατσισμού,
- ❖ στην αποδόμηση κανονικοποιημένων λόγων «αποδοχής»,
- ❖ στη μετατόπιση από την ενσυναίσθηση στη θεσμική και παιδαγωγική ευθύνη.

Προοργανωτής

- 1. Εισαγωγή (2')**
- 2. Θεωρητικό Πλαίσιο (3')**
- 3. Δραστηριότητα 1: Το «αλλά» που όλα τ' αλλάζει. (15')**
- 4. Δραστηριότητα 2: «SOS!!!» (15')**
- 5. Δραστηριότητα 3: Το «φίλτρο» του πολιτισμού. (15')**
- 6. Συμπεράσματα: Από την ενσυναίσθηση στην ευθύνη (10')**

Εισαγωγή

Εισαγωγή

▼ "Η μετανάστευση είναι η μετακίνηση ανθρώπων που αλλάζουν τόπο διαμονής και εγκαθίστανται σε μια νέα γεωγραφική περιοχή μόνιμα ή προσωρινά. Οι άνθρωποι που αλλάζουν οι ίδιοι τόπο διαμονής χαρακτηρίζονται μετανάστες πρώτης γενιάς.

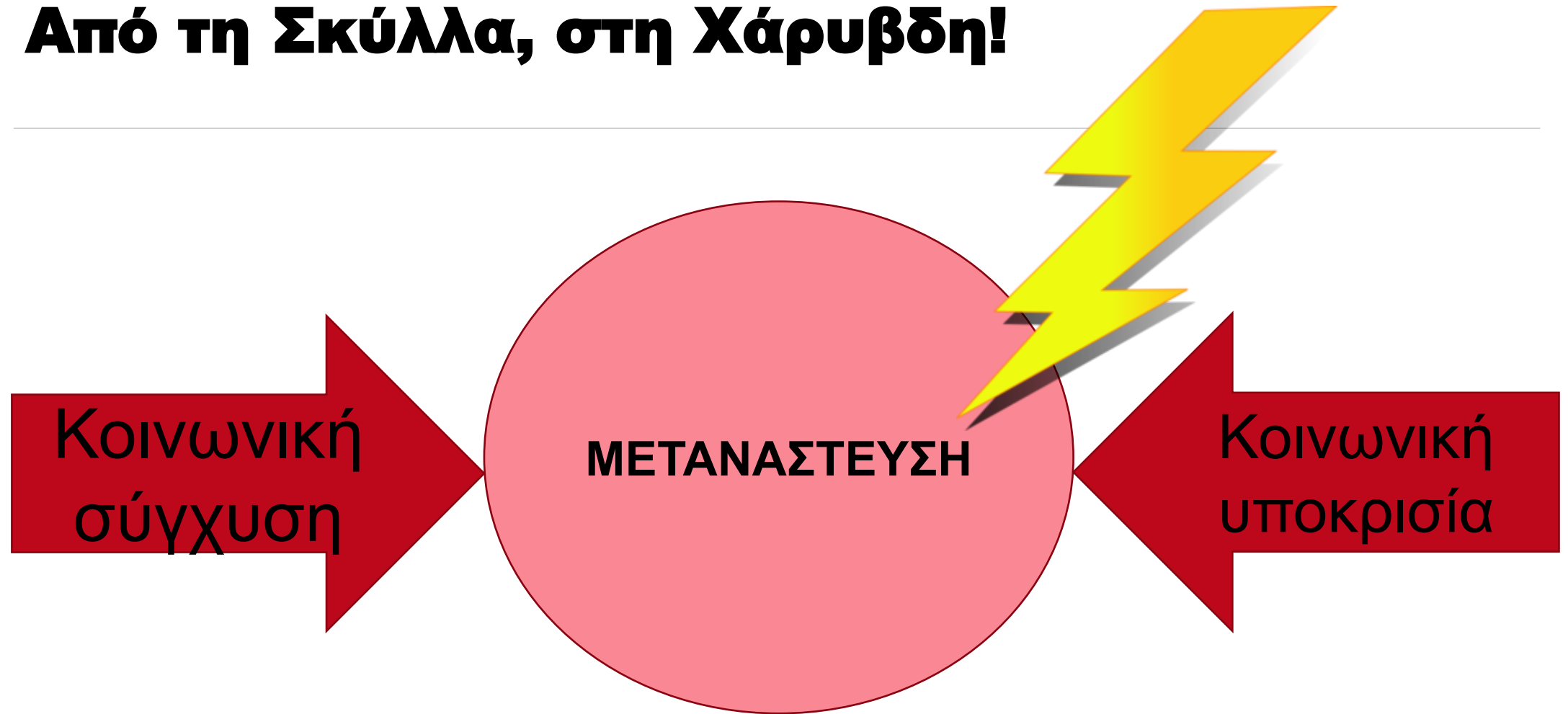
Οι άνθρωποι που γεννήθηκαν σε μια οικογένεια μεταναστών πρώτης γενιάς είναι μετανάστες δεύτερης γενιάς. Έτσι, οι μετανάστες δεύτερης γενιάς γεννιούνται στη χώρα εγκατάστασης, αλλά έχουν γονείς που μετανάστευσαν από άλλη χώρα." (Fandrem et al., 2021, σελ.362)

Έργο «Μετανάστες», Λύκειο
Αποστόλου Λουκά Κολοσσίου

Αιτίες δημιουργίας πολυπολιτισμικών κοινωνιών

Από τη Σκύλλα, στη Χάρυβδη!

«Οι προκαταλήψεις είναι σαν τρομερή επιδημία χολέρας την οποία δεν μπορεί κανένας μήτε να τη θεραπεύσει, μήτε να την εξηγήσει. Θα πρέπει κανείς να περιμένει να ξεθυμάνουν αφ' εαυτού τους το δηλητήριό τους και να απολέσουν τη δύναμή τους...»

Μομσέν

Θεωρητικό Πλαίσιο

Κριτική Διαπολιτισμική Παιδαγωγική

«Η διαπολιτισμική εκπαίδευση δεν αφορά την “αποδοχή της διαφορετικότητας”, αλλά τη διερεύνηση των σχέσεων εξουσίας, της καταπίεσης και του ρατσισμού που παράγουν τη “διαφορετικότητα” ως πρόβλημα.»

Σχέσεις εξουσίας, καταπίεση και ρατσισμός

- ❖ Οι σχέσεις εξουσίας, η καταπίεση (oppression) και ο ρατσισμός επηρεάζουν την **ψυχοκοινωνική κατάσταση** των μαθητών/τριών, μειώνει τα **κίνητρά** τους και μπορεί ακόμη και να τους/τις οδηγήσει στη **διακοπή της φοίτησής** τους (Hines et al., 2015).
- ❖ Ρατσισμός: Συνέπειες πράξεων, συμπεριφορών και λόγων, **έμμεσων** ή **άμεσων**, οι οποίες περιθωριοποιούν, αποκλείουν και κάνουν διακρίσεις σε βάρος όσων θεωρούνται ‘διαφορετικοί’, **ασχέτως πρόθεσης**.

(Κώδικας Συμπεριφοράς κατά του Ρατσισμού, ΥΠΑΝ)

Ποια είναι τα αίτια της διαιώνισης των σχέσεων εξουσίας, της καταπίεσης και του ρατσισμού;

- ▼ Νομοθεσία.
- ▼ Εκπαιδευτικό σύστημα και πολιτικές.
- ▼ Μοντέλο επιτυχίας-αποτυχίας.
- ▼ Διαιώνιση της καταπίεσης από την κοινωνία.
- ▼ Προώθηση του ρατσισμού από τα ΜΜΕ.
- ▼ Γονικές στάσεις και συμπεριφορές.
- ▼ Ιδιοσυγκρασιακοί παράγοντες.
- ▼ Ατομικές στάσεις και συμπεριφορές.

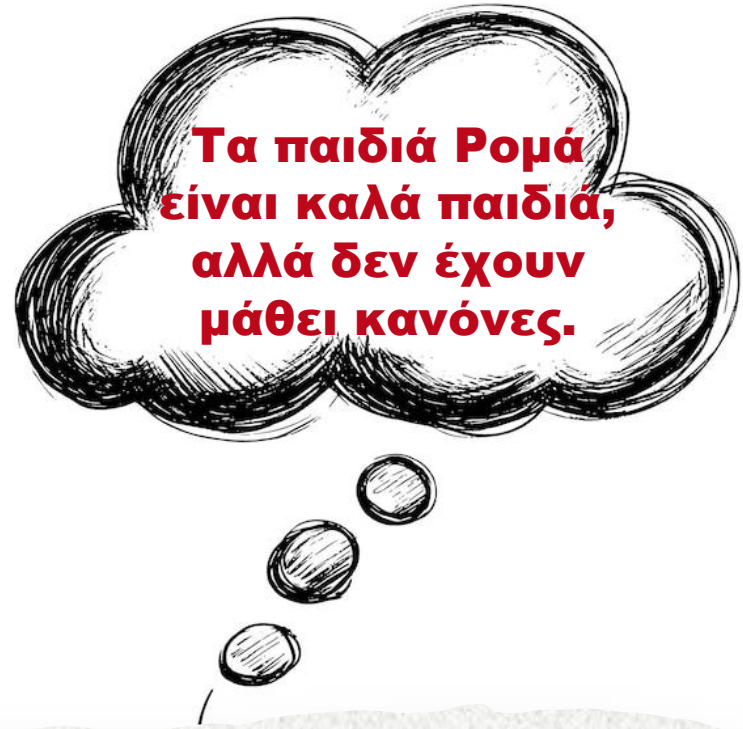

Δραστηριότητα 1:
Το «αλλά» που όλα τ' αλλάζει!

**Δεν έχω τίποτα με
τους πρόσφυγες,
αλλά πρέπει να
προσαρμοστούν.**

**Τα παιδιά Ρομά
είναι καλά παιδιά,
αλλά δεν έχουν
μάθει κανόνες.**

**Σεβόμαστε τη
διαφορετικότητα,
αλλά όχι εις βάρος
του μαθήματος.**

**«Το αλλά που
ακυρώνει»;**

- Τι δηλώνεται ρητά;**
- Τι υπονοείται;**
- Ποια κανονικότητα προστατεύεται;**

«Αποδοχή» υπό όρους ... και με όρια

Κριτική ανάλυση:

- ▼ Το «**αλλά**» λειτουργεί ως ρητορικός μηχανισμός απαλλαγής από την κατηγορία του ρατσισμού, ενώ επανατοποθετεί τον «**άλλο**» ως **έλλειμμα**.
- ▼ Η «**αποδοχή**» γίνεται υπό **όρους** συμμόρφωσης με την κυρίαρχη κανονικότητα.

Conditional Inclusion

Γιατί; Τι δείχνουν τα βιώματα των παιδιών;

Μαθήτριά: Δεν έχω πολλούς φίλους στην Κύπρο.

Ερευνήτριά: Γιατί πιστεύεις ότι συμβαίνει αυτό;

Μαθήτριά: Γιατί τώρα, τον καιρό αυτό, οι άνθρωποι στην Κύπρο, όταν έχει κρίση, νιώθω ότι μερικές φορές μπορείς πούμε ένας άντρας που είναι χτίστης πούμε από τη Βουλγαρία, όπως ο παπάς μου, να πιάσει τη δουλειά ένα Κυπραίου. Αυτό δεν του αρέσει, αυτοί μιλούν μπροστά που τα παιδιά, τα παιδιά εν τους αρέσει πολλά αυτό και αρχίζουν σιγά, σιγά να μην μας θέλουν κι εμάς από τη Βουλγαρία, πούμε.

Τυπος
Since 1995

Έρχονται οι ξένοι και μας παίρνουν τις δουλειές!

10 Μαΐου 2024

Του Πατριάρχη

Μα που οδεύουμε τέκνα μου; Που οδηγείται η κοινωνία μας; Που πάνε οι παραδοσιακές μας αξίες; Πως προστατεύουμε τα ήθη και τα έθιμα μας;

Τα μηνύματα που λαμβάνουμε το τελευταίο διάστημα είναι εξόχως ανησυχητικά και η κυβέρνηση οφείλει αν λάβει μέτρα, ώστε να προστατεύσει την ευγενή τάξη των δολοφόνων, βομβιστών, μπράβων, σωματεμπόρων και άλλων επαγγελματιών του κλάδου της βιομηχανίας του οργανωμένου εγκλήματος.

Σύροι, Γεωργιανοί, πακιστανοί, Νιγηριανοί και άλλοι αλλοδαποί, μπαίνουν στα χωράφια μας και αναλαμβάνουν συμβόλαια θανάτου, εργολαβίες παροχής προστασίας, μαστροπεία με δεύτερης διαλογής υλικό και άλλες παραδοσιακές δουλειές που μέχρι πρότινος έδιναν ψωμί (και παντεσπάνι) σε Κύπριους.

[Πατριάρχης: Καυστικές Αναλύσεις & Επικριτικά Άρθρα | Τυπος](#)

Γιατί; Ο «άλλος» ως (το) πρόβλημα.

Οκτώβριος 2017

ΠΟΥΛΙΑ ΑΠΟΔΗΜΗΤΙΚΑ | 3

Της **ΜΑΧΝΤΙΑ ΧΟΣΣΑΪΝΙ**

Συγχώρεσέ με αν οι θάλασσες και τα ύδατά σου έχουν μολυνθεί από τα πτώματα των συμπατριωτών μου.

Συγχώρεσέ με αν στις ζούγκλες σου, εκατοντάδες συμπατριώτες μου ήταν τροφή των λύκων.

Συγχώρεσέ με αν έχω αλλάξει το πρόσωπο της πόλης σου αυτές τις μέρες.

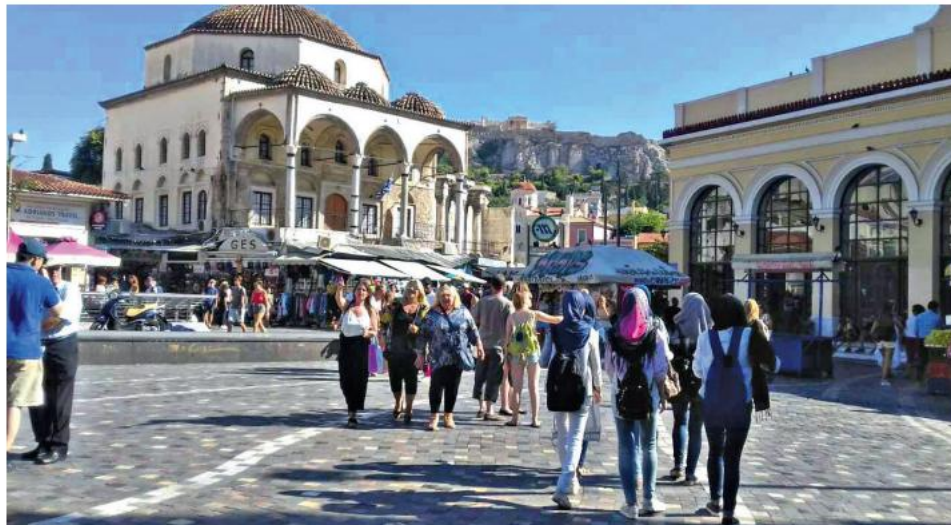
Συγχώρεσέ με αν η χώρα σου ήταν η ανοιχτή αγκαλιά όπου εγώ κατάφερα να βρω το καταφύγιο για μένα.

Συγχώρεσέ με αν είμαι πικραμένη γιατί η καρδιά μου είναι γεμάτη από άδειες θέσεις, τις άδειες θέσεις των αγαπημένων μου.

Συγχώρεσέ με αν κοιτάς το πρόσωπό μου και στο μυαλό σου βλέπεις έναν τρομοκράτη και με το που ακούς τη φωνή μου, στα αυτιά σου αντηχούν βόμβες και καμικάζι και ο καρδιακός παλμός σου αυξάνεται.

Συγχώρεσέ με που χιλιάδες άνθρωποι τους οποίους αποκαλούμε «μετανάστες» εμφανίστηκαν και σκόρπισαν φόβο και πανικό.

Συγχώρεσέ με αν ακούσια προκάλεσα χάος στη χώρα σου. Ήταν η πολιτική των χωρών που συμμετείχαν στους πολέμους στη χώρα μου.

Η συγγνώμη ενός μετανάστη προς τον λαό της Ευρώπης

Συγχώρεσέ με αν μερικές φορές σού μοίρασα πόνο και με λυπήθηκαν.

Συγχώρεσέ με αν το πρόσωπό μου είναι θλιμμένο και τα μάτια μου γεμάτα δάκρυα.

Συγχώρεσέ με για όλη την

αγνοιά μου ως προς τις συνθήκες και παραδόσεις σου.

Συγχώρεσέ με ότι επειδή αξίζω, αλλά γιατί εσύ αξίζει να έχεις ηρεμία.

Συγχώρεσέ με για να μάθω κι εγώ να συγχωρώ όλους εκεί-

νους που ήταν υπεύθυνοι για όλες τις συγγνώμες που είπα.

Συγχώρεσέ με για να συγχωρήσω όλους αυτούς που έχουν γελάσει άθελά τους με τα συναισθήματά μου, εκείνους που μέσα στον θόρυβο και τη

φασαρία των πόλεων δεν έχουν ακούσει τη σιγανή φωνή του παιδιού μετανάστη.

Να συγχωρείς για να είσαι δάσκαλος συγχώρεσης κι εγώ να είμαι η άριστη μαθήτριά σου στην τάξη.

- ❖ Κοινωνική προβληματικοποίηση.
- ❖ Θεωρούμε τον «άλλο» ως πρόβλημα και βάρος που χρήζει άμεσης αντιμετώπισης.

Ο «νέος» ή «ρευστός» ρατσισμός

- ▼ Ο «**νέος ρατσισμός**» εκφράζεται μέσα από ποικίλους λόγους (γραπτά κείμενα και προφορικά) και, αν και **φαίνεται ακίνδυνος**, αφού δεν έχει τον βίαιο και επιθετικό χαρακτήρα του «παλιού» ρατσισμού, είναι εξίσου **επικίνδυνος**.
- ▼ Ο «νέος» ρατσισμός αποφεύγει τον άμεσο, ρητό και επιθετικό στιγματισμό των Άλλων, δεν εγκρίνει τον αποκλεισμό τους, αν και έχει αφομοιωτικό στόχο.
- ▼ Συνύπαρξη αντιρατσιστικού και ρατσιστικού λόγου.
- ▼ Αξιοποίηση «αντιρατσιστικού λεξιλογίου», με την προσθήκη του «**αλλά**», στοιχείο που επιβεβαιώνει την **υποκριτική προσπάθεια για αποδοχή**.

Συνέπειες «νέου» ή «ρευστού» ρατσισμού

Η «νέος» ή «ρευστός» ρατσισμός:

- ▼ **μεταθέτει την ευθύνη** από τις δομές στα υποκείμενα,
 - ▼ **απλοποιεί σύνθετα κοινωνικά φαινόμενα,**
 - ▼ **καλλιεργεί κοινωνικό αυτοματισμό.**
- **Συνεπώς, ο ρατσιστικός λόγος γίνεται «κοινή λογική».**

Δραστηριότητα 2: **SOS!!!**

«Το σχολείο μας μαζεύει τρόφιμα για τα προσφυγόπουλα που δεν έχουν τίποτα.»

- Ποιος μιλά;
- Πώς κατασκευάζεται ο «άλλος»;
- Ποια φωνή απουσιάζει;

Ο «άλλος» ως θύμα

Κριτική ανάλυση:

Θυματοποίηση (ο παθητικός Άλλος):

- ▼ Ο άλλος σκιαγραφείται ως αδύναμος και εξαρτημένος και ως εξαθλιωμένο υποκείμενο που χρειάζεται τη βοήθειά μας.

«Εμείς» = δρώντες Vs

«Άλλος» = παθητικός αποδέκτης βοήθειας

Το φιλανθρωπικό μοντέλο

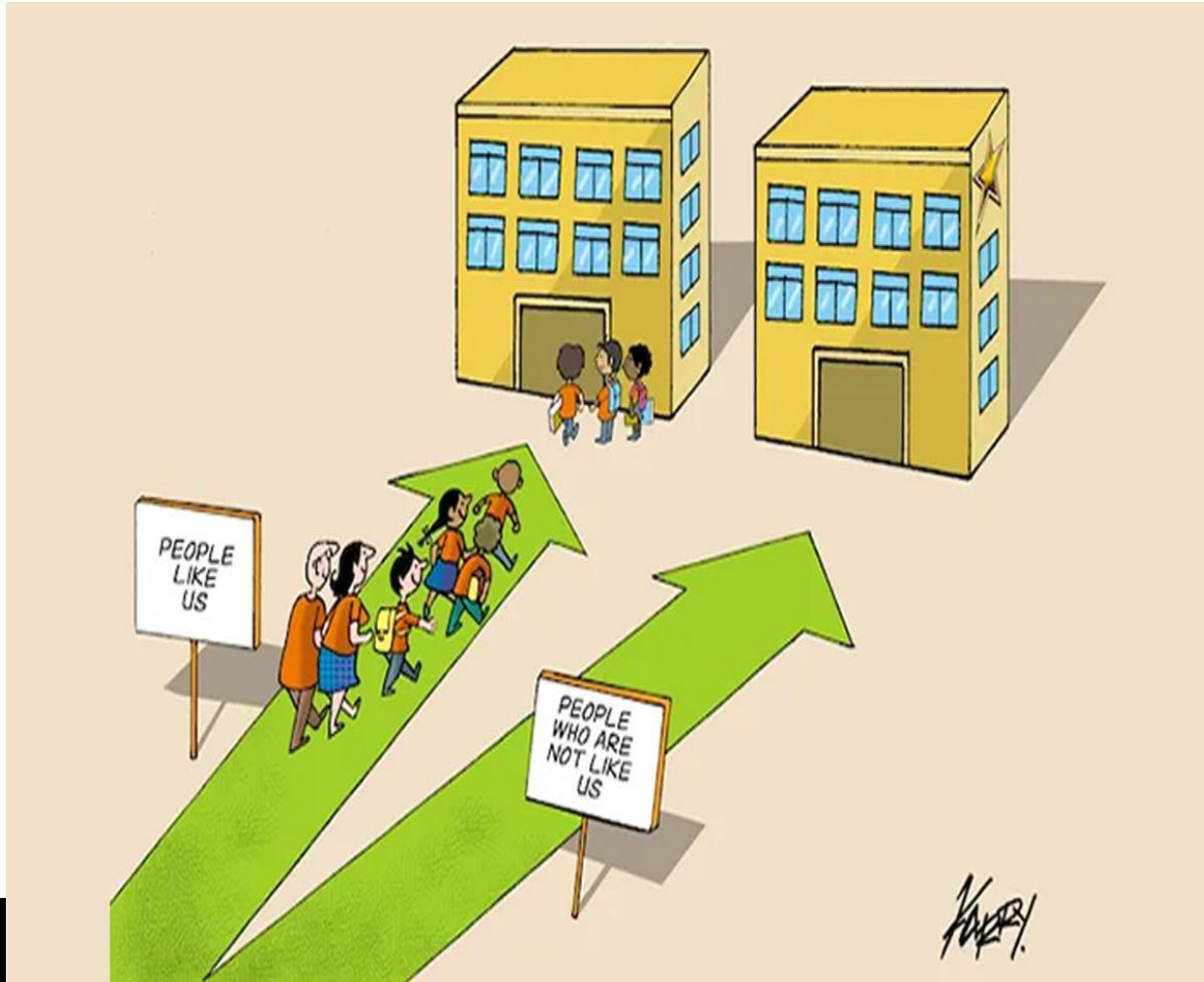
- ▼ Εστιάζει στην **παροχή βοήθειας** προς «άλλους» που θεωρούνται σε ανάγκη, **χωρίς** απαραίτητα να ακούει τις **φωνές** τους ή να **εμπλέκει** **ισότιμα** τα ίδια τα άτομα ή τις κοινότητές τους.
- ▼ **Κριτική από την κριτική παιδαγωγική:** Αναπαράγει ανισότητες και σχέσεις εξάρτησης, καθώς δεν αμφισβητεί τις δομικές αιτίες των κοινωνικών ανισοτήτων ούτε προωθεί την ενδυνάμωση, τη συμμετοχή και την κοινωνική αλλαγή.
- ▼ Μετάβαση από τη **φιλανθρωπία στη δικαιοσύνη (Freire)**.

Δραστηριότητα 3:
Το «φίλτρο» του πολιτισμού.

«Οι γονείς δεν έρχονται στις συναντήσεις γιατί στην κουλτούρα τους δεν συνεργάζονται με το σχολείο.»

- *Τι εξηγεί ο “πολιτισμός” εδώ;*
- *Τι αποκρύπτεται;*
- *Τι υπονοείται;*

Το σχολείο ως «φίλτρο»

Το σχολείο ήταν ένας εφιάλτης. Έτρεμα να πάω σχολείο και ν' αντικρίσω τους συμμαθητές και τον δάσκαλό μου. Κάθε δραστηριότητα της τάξης σήμαινε μια νέα επίδειξη της ανικανότητάς μου. Κάθε δραστηριότητα έδινε μια νέα αφορμή στους συμμαθητές μου να γελάσουν και να με γελοιοποιήσουν, με τον δάσκαλο να συμμετέχει ή να με κοιτάζει τρομερά απογοητευμένος. Η εικόνα που είχα για τον εαυτό μου συνιστούσε ένα σοβαρό σύμπλεγμα κατωτερότητας. Έφτασα να νιώθω απογοήτευση επειδή δεν έκανα τίποτε σωστά. Ήθελα να τα παρατήσω όλα.

Πηγή: McKay

Ο «άλλος» ως πολιτισμικά ελλειμματικός

Κριτική ανάλυση:

Πολιτισμικοποίηση (ο πολιτισμικός Άλλος):

- ▼ Ο πολιτισμός χρησιμοποιείται ως γενική αιτία.
- ▼ Η πολιτισμικοποίηση μετατρέπει κοινωνικές ανισότητες σε «πολιτισμικές διαφορές», αποπολιτικοποιώντας τον αποκλεισμό και μεταφέροντας την ευθύνη στους ίδιους τους γονείς.
- ▼ Θεωρούμε ότι κάποιοι από αυτούς αν και είναι διαφορετικοί, θα πρέπει να υιοθετήσουν δυτικές αξίες και τρόπο ζωής.

Το μοντέλο του επιπολιτισμού

- ▼ Εστιάζει στο άτομο ή την ομάδα-μειονότητα και στις στρατηγικές προσαρμογής της απέναντι στην κυρίαρχη κουλτούρα.
- ▼ Κριτική από την κριτική παιδαγωγική: Υποβαθμίζει τις σχέσεις εξουσίας, τον ρατσισμό και τις δομικές ανισότητες, μεταφέρει την ευθύνη προσαρμογής στους «Άλλους», φυσικοποιώντας την κυρίαρχη κουλτούρα και αντιμετωπίζει τον πολιτισμό ως στατικό.
- ▼ Μετάβαση από την αφομοιωτική «ένταξη» στη μετασχηματιστική εκπαίδευση, στον διάλογο και στην αμφισβήτηση των ανισοτήτων (Freire).

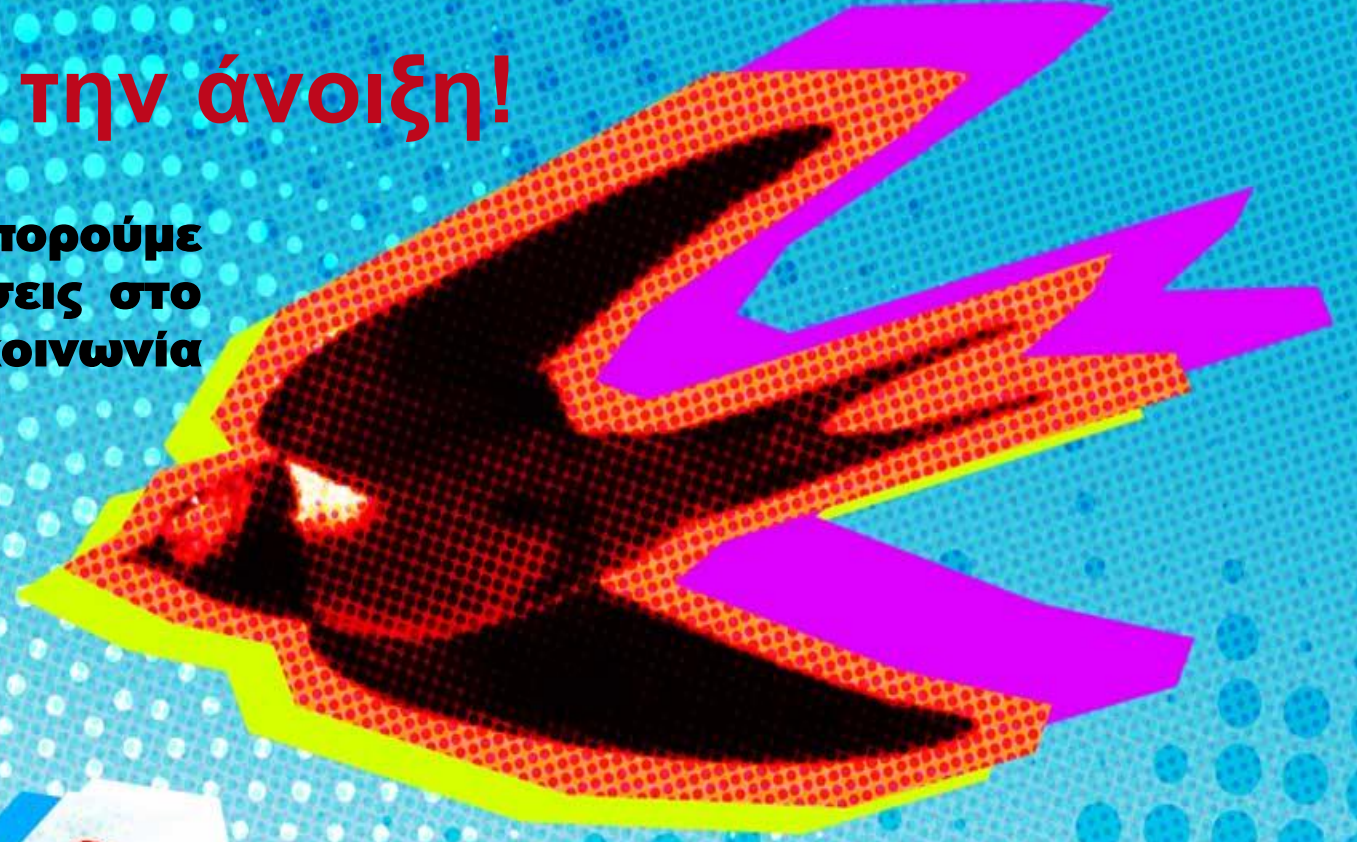

Συμπεράσματα:
Από την ενσυναίσθηση στην ευθύνη.

Ένα χελιδόني δεν φέρνει την άνοιξη!

Οι εκπαιδευτικοί από μόνοι μας δεν μπορούμε να «ξεκάνουμε» τις συστημικές διακρίσεις στο εκπαιδευτικό σύστημα και την κοινωνία γενικότερα.

Τουλάχιστον, όμως, μπορούμε να σιγουρευτούμε ότι δεν αναπαράγουμε τις διακρίσεις στην παιδαγωγική και τη διδασκαλία μας!

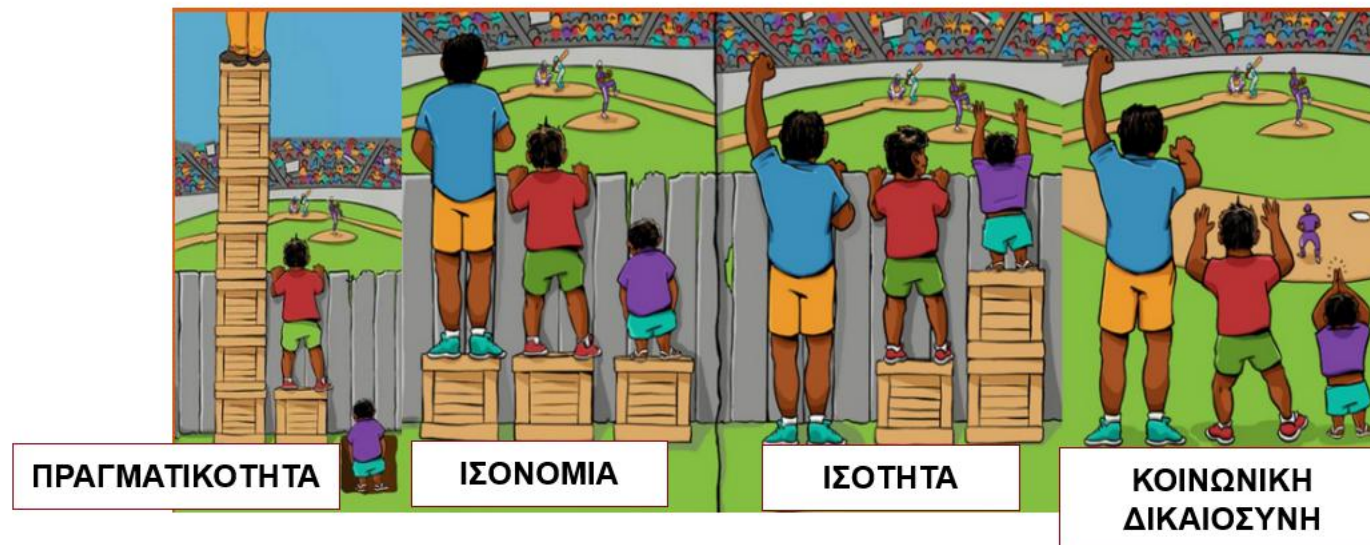
Πώς;

Καταγράφω:

- ▼ Μία πρακτική του σχολείου μου που αναπαράγει λανθάνοντα αποκλεισμό.
- ▼ Μία μικρή μετατόπιση που μπορώ να εφαρμόσω.

Βάλε την κοινωνική δικαιοσύνη στην εξίσωση!

- ▼ Η διαπολιτισμική εκπαίδευση και η αντιρατσιστική εκπαίδευση δεν είναι στάση καλοσύνης αλλά πολιτική και παιδαγωγική ευθύνη.
- ▼ Η διαπολιτισμική εκπαίδευση αρχίζει όταν η κανονικότητα παύει να είναι αόρατη.

Εν κατακλείδι

**«Όταν αλλάζεις την
κουλτούρα του ρατσισμού,
όλα αλλάζουν όταν εστιάζεις
στην καλοσύνη».**

Salisbury

Βιβλιογραφικές αναφορές

- ❖ **Fandrem, H., Strohmeier, D., Caravita, S. C. S., & Stefanek, E. (2021).** Migration and Bullying. In: P. K. Smith & J. O' Higgins Norman (Eds.), *The Wiley Blackwell Handbook of Bullying: A Comprehensive and International Review of Research and Intervention* (pp. 361-378). Wiley. Blackwell.
- ❖ **Hajisoteriou, C. & Sorkos, G. (2022).** Students as informal leaders in deliberate acts of inclusion. *Research Papers in Education*, 1-20.
- ❖ **Mitra, D. L. (2018).** Student voice in secondary schools: the possibility for deeper change. *Journal of Educational Administration*, 56(5), 473–487.
- ❖ **Sandoval, M. & Messiou, K. (2020).** Students as researchers for promoting school improvement and inclusion: a review of studies. *International Journal of Inclusive Education*, 26(8), 780–795.
- ❖ **Χατζησωτηρίου, Χ. & Αγγελίδης, Π. (2023).** *Οι Μαθητικές Φωνές για τη Συμπερίληψη και τη Διαπολιτισμικότητα*. Ζεφύρι: Εκδόσεις Διάδραση.

Ευχαριστώ για την προσοχή σας!

Δρ Χριστίνα Χατζησωτηρίου
chajisoteriou@ccr.gov.cy

